

MATENS PRIS

För 2000 år sedan var Egypten Romarrikets kornbod. Idag sägs Egypten vara världens största importör av spannmål. 40 procent av maten och 60 procent av vetet importeras. När priset på mat stiger brant, är det tillräckligt för att förklara varför folket revolterar. Den direkta orsaken till den franska revolutionen var hungerkravaller. Oktoberrevolutionen genomfördes under parollen "Fred, jord och bröd". Generalstrejken i Finland 1956 utbröt efter det att lantbruksproducenterna hade höjt priset på mjölkprodukter.

Text: Jan Otto Andersson

U

nder ett år har världsmarknadspriserna på mat, i dollar räknat, stigit med över 40 procent. Priserna på andra jordbruksprodukter har rentav fördubblats. Att missnöje och revoltanda sprider sig är därför ofrånkomligt. Sambandet mellan matpriser och risken för kravaller har varit känt för ledarna i alla historiska tider och matpriserna intar fortfarande en viktig roll i politikens vardag. I arabländerna försöker regimerna tygla upproren genom att subventionera maten och dela ut pengar för att bevara lojaliteten hos viktiga folkgrupper. G20-toppmötet 2011 har satt mattrygghet (food security) överst på sin dagordning.

De omedelbara orsakerna till prishöjningarna är torkan i Ryssland och Argentina, översvämningarna i Kanada, Australien och Pakistan, samt risken för en mycket dålig skörd i Kina 2011. Torkan och översvämningarna hänger i sin tur samman med La Niña, en periodisk köldoscillation som påverkar världens klimat. La Niña och hennes mer kända bror, värmeoscillationen El Niño, bär huvudskulden för de hungerkatastrofer som orsakats av stigande världsmarknadspriser.

De så kallade viktorianska holocausterna, som ledde till att 20-tals miljoner i olika repriser svalt ihjäl i Indien, Kina och många andra underkuvade länder, inföll efter sådana globala väderleksstörningar (1876-1878, 1896-1897 och 1899-1902). När världsmarknadspriserna steg ökade rentav exporten av spannmål från fattiga och underkuvade länder, trots att det rådde massvält. Britterna kunde med ett halvgott samvete

förfäktat att hungerkriserna berodde på överbefolkningen och inte på att de framtvingat en liberalisering av världshandeln med mat. På den tiden var El Niño-oscillationens betydelse för världsproduktionen av mat ännu inte känd.

Många forskare tror att den globala uppvärmningen kommer att förvärra de här väderoscillationerna vilket bådar illa för framtiden. För att hantera skördefluktuationerna borde väldiga spannmålslager byggas upp. Det gjorde man i Kina innan landet öppnades och underkuvades. Det skedde genom de två så kallade opiumkrigen 1839-1842 och 1856-1860.

Men bättre lagerplanering kommer inte att stoppa en trendmässig höjning av matpriserna. Det finns många faktorer som har vänt den tidigare utvecklingen som innebar att livsmedlens relativa priser tenderade att sjunka. Det är allt svårare att odla upp nya arealer utan att allvarligt skada miljön och ytterligare förstärka växthuseffekten. Allt större odlingsbara arealer täcks av byggnader och vägar och en allt större del av vattnet används för industrin och de växande städerna. Grundvattenreservoarerna har överutnyttjats. Fle-

Trots att befolkningen inte kommer att öka med mera än 25 procent till 2050 räknar FAO med att efterfrågan på mat kommer att växa med 70 procent.

ra viktiga floder som Gula floden, Colorado, Murray-Darling och Indus är uttorkade innan de når havet. Avkastningen per hektar har under de senaste decennierna vuxit långsammare än världsbefolkningen.

Till detta kommer att allt fler har råd att köpa kött, frukt och njutningsmedel som är ekolo-

giskt mer krävande att producera än rötter och spannmål. Trots att befolkningen inte kommer att öka med mera än 25 procent till 2050 räknar FAO med att efterfrågan på mat kommer att växa med 70 procent. Att höja hektaravkastningen så mycket är en enorm utmaning.

Utom vatten är olja, kväve och fosfor avgörande för hur stora hektarskördarna blir. När den årliga produktionen av

olja och fosfor har närmat sig toppnivån blir det allt dyrare att upprätthålla avkastningen i jordbruket. När priset på olja stiger ökar dessutom efterfrågan på biobränslen, vilket leder till att majs, sockerrör och andra grödor i allt högre grad omvandlas till etanol. Den här utvecklingen är så gott som helt beroende på förändringar i relativpriserna och kommer knappast att dämpa den globala uppvärmningen.

Den globala uppvärmningen i sig innebär att skördarna i glestbefolkade nordliga delar av världen kan öka, medan länderna i närheten av ekvatorn kommer att få allt svårare växtförhållanden. De områden som drabbas mest är alltså sådana som redan nu präglas av massfattigdom och undernäring. Hur de ska kunna hävda sig i konkurrensen om en allt dyrare mat är ett olöst problem. Att länder som Kina, Japan, Saudiarabien och Libyen köpt eller arrenderat stora jordbruksarealer i fattiga länder kan visserligen leda till att hektaravkastningen ökar, men maten är inte avsedd för den lokala befolkningen.

Ju högre matpriserna stiger desto mer kommer det att produceras; desto mer kommer det att satsas på växtförädling (GMO), gifter mot ogräs och skadeinsekter, liksom nya jordförbättringsmetoder; desto snabbare kommer industriellt storjordbruk att tränga undan småbruk och oskolade lantarbetare. Den globala agribusinessen växer på bekostnad av de lokala självhushållningssamfundena. Då stadsbefolkningens dominans och politiska betydelse hela tiden växer – bland annat på grund av upplösningen av de traditionella bondesamhällena – förstärks de moderna storjordbrukens ställning efterhand.

Det är möjligt att det sker en tudelning av världens länder. I en del – kanske de nordiska hör dit – kan ekologisk odling bli allt vanligare när priserna på "konventionellt" odlad mat stiger; i andra – som USA, Kina och Afrika – kommer genmodifierade växtsorter att tränga ut de traditionella, eftersom de senare i regel kräver större insatser av vatten, gödsel och växtgifter. Trots att en allt mindre del av jordens befolkning kan klassas som bönder kommer maten och matpriserna att spela en växande roll såväl nationellt som globalt. Mat är i sista hand viktigare än religion, eller som Mackie Kniven i Tolvskillingsoperan sjunger:

Wie ihr es immer dreht und wie
ihr's immer schiebt
Erst kommt das Fressen, dann
kommt die Moral.
Erst muß es möglich sein auch
armen Leuten
Vom großen Brotlaib sich ihr
Teil zu schneiden.

Hur ni än vänder er och hur ni pratar på,

Först kommer käket och sen moral.

Först får ni ändra världen så pass mycke,

att fattigt folk av brödet får ett stycke.